

برگزاری آزمون‌های مصاحبه‌ای چه توسط مراکز پذیرش دانشجو در مقطع دکتری و چه سایر مراکز جذب نظیر کانون وکلا، قوه قضائیه یا دفاتر اسناد رسمی، با اهداف ویژه‌ای همراه است. اهدافی که آزمون‌های کتبی و تستی به تنهایی قادر به تأمین و سنجش شاخصه‌های مورد نظر نبوده‌اند. از همین رو روشن است که برگزاری آزمون‌های مصاحبه‌ای اهدافی بیش از محک دانش و معلومات شما را دنبال می‌کنند (چه آنکه آزمون‌های کتبی و تستی برای سنجش معلومات شما کفایت می‌نموند). موفقیت در این آزمون‌ها منوط به آن است که نخست اهداف برگزاری آزمون‌های مصاحبه‌ای را فهم نموده و سپس با آگاهی نسبت به آنچه از شما انتظار دارند، به صورت روش‌مند خود را برای آزمون مورد نظر آماده کنید. در این مجموعه تلاش شده است به صورت مختصر اهداف و ویژگی‌های آزمون‌های مصاحبه‌ای و نحوه آمادگی هرچه بیشتر جهت شرکت در این آزمون‌ها - با محوریت مصاحبه‌های علمی گرایش حقوق جزا و جرم‌شناسی - مورد بررسی قرار گیرد. همچنین نگارندگان تعدادی از سؤالات مطرح‌شده در مصاحبه‌های علمی مراکز معتبر دانشگاهی را جمع‌آوری نموده و شیوه مناسب پاسخگویی به سؤالات را بر مبنای الگوهای ارائه شده در این مجموعه عرضه کرده‌اند.

۱- اهداف آزمون‌های مصاحبه‌محور

الف - سنجش قوه استدلال

شاید شما حافظه خوب و معلومات حقوقی زیادی داشته باشید. اما یقیناً این ویژگی مثبت برای موفقیت در آزمون‌های مصاحبه محور کافی نیست. مهم‌ترین مهارتی که معمولاً در مصاحبه‌های علمی مورد سنجش قرار می‌گیرد قوای استدلالی شماست. تقویت این قوه نیازمند تمرین و مطالعه روش‌مند است. تلاش کنید زین پس در کنار هر مطلبی که مطالعه می‌کنید آنچه به نظر خودتان می‌رسد یادداشت کنید. این یادداشت‌ها باید حاوی مقدمه و نتیجه اصولی باشد. در واقع شما اکنون باید بتوانید به پردازش داده‌ها پردازید.^۱

ب - سنجش فن بیان (خطابه - سخنوری)

یکی از مهارت‌های ضروری که متأسفانه پرداختن به آن در دانشکده‌های حقوق مغفول مانده آشنایی به فنون سخنوری یا فن بیان است. حتماً شما نیز افراد لایقی را می‌شناسید که به دلیل ضعف در فن بیان از پس آزمون‌های مصاحبه محور و بروز دانش و معلومات خود بر نیامده‌اند. حقیقت این است که ملاک تفوق در آزمون‌های مصاحبه‌ای تنها دانش و فضل داوطلبان نیست. کمالینکه صرف دانش برای حقوق دان چه در کسوت قضا یا وکالت و چه در عرصه تحصیلات تکمیلی و جذب در دانشگاه‌ها شرط لازم ولی ناکافی است. از دانشجوی حقوق انتظار می‌رود توان ارائه معلومات خود را به بهترین نحو داشته باشد. این مهارت اگرچه تا حدی به امور وراثتی مربوط است، بدون شک همچون هر مهارت دیگری با تمرین و ممارست قابل تقویت است.

پ - سنجش گستره معلومات

شما پس از گذراندن دوره کارشناسی ارشد احتمالاً موضوعی که می‌خواهید به صورت تخصصی در آن پژوهش کنید یا به آن علاقه دارید را یافته‌اید. با این حال باید در نظر داشته باشید برای پذیرش در مقطع دکتری انتظار می‌رود بتوانید راجع به هر موضوعی در حوزه حقوق جزا و جرم‌شناسی اظهار نظر کنید. به عبارت دیگر اگرچه قرار است در یک حوزه به صورت متمرکز مطالعه کنید و شما را به عنوان متخصص آن حوزه بشناسند، اما لازم است در تمام حوزه‌های دیگر معلومات کافی داشته باشید. در گرایش جزا و جرم‌شناسی معمولاً دانشجویان حیطه مطالعاتی خود را بر یکی از دو حوزه جزا یا جرم‌شناسی متمرکز می‌کنند و این یکی از اموری است که ممکن است در مصاحبه‌های تخصصی دانشجویان را با مشکل جدی مواجه سازد. بنابراین حوزه مطالعاتی خود را گسترش دهید. دانش عمیق شما در یک حوزه به خصوص از حقوق جزا و جرم‌شناسی زمانی به چشم می‌آید که در تمام موضوعات دیگر نیز - هرچند به صورت سطحی - اطلاعات کافی داشته باشید.

لازم به ذکر است که در مصاحبه‌های علمی طیف بسیار گسترده‌ای از موضوعات مورد پرسش قرار می‌گیرند. هرچند بر خلاف آزمون‌های تستی و کتبی، به حوزه تخصصی مطالعاتی شما نیز توجه ویژه‌ای می‌شود و به احتمال زیاد از شما می‌خواهند در خصوص پایان‌نامه، کتاب، مقالات یا سایر آثاری که از شما منتشر شده است توضیحاتی ارائه کنید.

آشنایی با انواع پرسش‌ها

در این بخش تلاش می‌کنیم ضمن تفکیک انواع پرسش‌هایی که غالباً در آزمون‌های مصاحبه‌ای طرح می‌شوند، روش مناسب برای پاسخ به هر نوع را مختصراً توضیح دهیم.

الف - پرسش‌های مربوط به مباحث جدید

در سال‌های اخیر کمتر گرایشی در رشته‌های مختلف حقوق به اندازه حقوق جزا و جرم‌شناسی دستخوش تغییر و تحول بنیادین بوده است. از یک سو تصویب قانون مجازات اسلامی و آیین دادرسی کیفری در سال ۹۲، الحاق قانون جرایم رایانه‌ای به قانون تعزیرات در سال ۸۸ و الحاق قانون آیین

۱. در خلال پرسش و پاسخ‌ها به انواع مهارت‌های مورد نیاز و همچنین شیوه‌های تقویت آن اشاره می‌کنیم.

دادرسی نیروهای مسلح و دادرسی الکترونیکی به قانون آیین دادرسی کیفری در سال ۹۳ و از سوی دیگر موج ترجمه متون جرم‌شناسی و عنایت ویژه به رویکردهای نوین در این زمینه، موجب طرح موضوعات متنوعی شده است که گنج‌ها دانش حقوقی پیشینیان از آن تهی است. از جمله مهم‌ترین موضوعات تازه تأسیس در حقوق جزای عمومی می‌توان به اموری نظیر درجه‌بندی مجازات‌ها، پیش‌بینی نهاد تعویق صدور حکم، نظام نیمه‌آزادی، مجازات‌های جایگزین حبس، نظام مجازات و اقدام تأمینی ویژه اطفال و نوجوانان، مرور زمان، مقررات مربوط به توبه مجرم، نظام‌مند کردن مجازات شروع به جرم و معاونت در جرم و تغییر عمده مقررات مربوط به تعدد جرم اشاره کرد.

در آیین دادرسی کیفری مقررات مفصل مرحله کشف جرم و وظایف و اختیارات ضابطان دادگستری با رویکرد حقوق بشری، توجه ویژه به مرحله تحت‌نظر و پیش‌بینی حضور وکیل در این مرحله، تفکیک وظایف مقام تعقیب و تحقیق، پیش‌بینی نهادهای مردم‌نهاد در تعقیب کیفری، پیش‌بینی قراردادی ترک تعقیب، بایگانی پرونده، تعلیق تعقیب و ارجاع به میانجیگری، تغییرات عمده در خصوص قرار بازداشت موقت و لحاظ جبران خسارت بازداشت‌شدگان بی‌گناه، تشکیل مجدد دادگاه‌های کیفری یک و دو، تغییر در سازمان قضاوتی دادگاه‌های انقلاب، اختصاصی شدن دادگاه اطفال و نوجوانان و تغییر ملاک صلاحیت دادگاه‌های تجدید نظر و دیوان عالی کشور، نشان از تغییرات عمده در رویه کلی قانون و محاکم دارد.

ب - پرسش از موضوعات اختلافی

در آزمون‌های شفاهی برخلاف آزمون‌های تستی مباحث اختلافی از مهم‌ترین منابع آزمون محسوب می‌شوند. پرسشگر با طرح چنین سؤالاتی می‌تواند چندین هدف را به موازات هم پی بگیرد: نخست آنکه در پاسخ به این نوع پرسش‌ها شما ناگزیرید اصل موضوع و بستر اختلاف را شرح دهید، لذا تسلط شما به موضوع، حضور ذهن و توان ارائه مطلب یا همان فنون سخنوری مورد سنجش قرار می‌گیرد. همچنین در نهایت این شما هستید که باید موضع خود را از پس استدلال‌های مختلف مطرح نموده و برای آن اقامه دلیل کنید. بنابراین مهم‌ترین مهارت شما برای احراز صلاحیت پذیرش در مقطع دکتری، یعنی قوه استدلال و تحلیل‌تان محک می‌خورد. بنابراین برای آمادگی در آزمون‌های مصاحبه‌محور، تسلط بر مباحث اختلافی را مورد توجه ویژه قرار دهید.

برای پاسخ به این نوع پرسش‌ها پلان پیشنهادی آن است که نخست محدوده بحث و مورد اختلاف را به‌طور دقیق مشخص کنید. سپس مواضع دو طرف اختلاف را شرح دهید. سومین مرحله آن است که موضع خود را بیان نمایید. در این بخش می‌توانید نخست قوت و ضعف استدلال هریک از دو طرف اختلاف را مطرح نموده و یکی را به عنوان موضع صحیح انتخاب کنید. همچنین می‌توانید موضع کاملاً مستقلی داشته باشید و هیچ‌یک از مواضع پیشین را صحیح ندانید.

پ - پرسش‌های کلی (جامع - عام)

برخلاف آزمون‌های تستی، در آزمون‌های مصاحبه‌ای تکیه بیشتری بر طرح سؤالات کلی وجود دارد. دلیل آن است که در آزمون‌های مصاحبه‌ای لزوماً یک پاسخ صحیح مد نظر پرسشگر نیست و چه بسا پاسخ مشخصی برای پرسش وجود نداشته باشد. در طرح پرسش‌های کلی هدف ارزیابی شیوه ارائه مطلب توسط شماست. شروع و پایان، دسته‌بندی و داشتن پلان در ارائه پاسخ در این نوع پرسش‌ها اهمیت ویژه‌ای دارد. شما باید قادر باشید در خصوص تک‌تک عناوین مطرح در حقوق جزا یا جرم‌شناسی توضیحاتی کلی ارائه دهید. به‌عنوان مثال ممکن است از شما خواسته شود در مورد تعدد جرم صحبت کنید، جرم‌شناسی مارکسیستی را شرح دهید، جایگاه مقام تحقیق در قانون آیین دادرسی کیفری را تبیین کنید و یا راجع به جرم افساد فی‌الارض توضیحاتی ارائه نمایید. معمولاً داوطلبان قادر به پاسخ‌گویی به این سؤالات هستند اما تفاوت شما با رقیبانتان در نحوه ارائه مطلب، شروع و پایان‌بندی آن است. بنابراین باید یک یا چند پلان ساده در نظر داشته باشید و مطالب را در آن قالب ارائه دهید.

ت - پرسش‌های مقایسه‌ای (قیاسی - تطبیقی)

گاهی مقایسه خصوصیات دو امر مورد سؤال قرار می‌گیرد. به‌عنوان مثال ممکن است وجوه افتراق و اشتراک عفو عمومی و خصوصی مورد سؤال قرار گیرد. یا تشریح حیطه وظایف و اختیارات ضابطین عام و خاص را از شما بخواهند. گاه نیز ممکن است شما برای انتقال بهتر مفهوم ناگزیر از مقایسه دو امر باشید. مثلاً برای تشریح جرم بغی، باید جهات تمایز آن از عنوان محاربه را بیان کنید. یا در مقام تبیین جرم‌شناسی انتقادی ناگزیرید وجوه افتراق آن از رویکردهای سنتی جرم‌شناسی را شرح دهید. پس همیشه یک پلان ساده برای ارائه مطالب مقایسه‌ای در ذهن داشته‌باشید:

الف) تعریف موضوع و تعیین محدوده بحث

ب) بیان ضرورت مقایسه (در صورتی‌که خود پرسش شما را دلالت به مقایسه نکرده باشد).

پ) بیان مورد به مورد ویژگی‌های هریک از دو امر در عرض هم

ت) اگر موضوع مورد مقایسه حاوی نوعی داوری ارزشی است بهتر است در پایان نتیجه مقایسه نیز به‌صورت مستدل عرضه شود. به‌عنوان مثال اگر نظام عدالت کیفری بدون تفکیک مقام تحقیق از تعقیب با نظام عدالت کیفری که در آن مقام تحقیق از تعقیب تفکیک شده است مورد مقایسه قرار گرفته، مناسب است که در پایان با توجه به قیاس انجام شده بیان کنید کدام‌یک از دو نظام ارجح است و بیشتر اهداف یک نظام عدالت کیفری را در حمایت از حقوق جامعه و مقابله با پدیده مجرمانه تأمین می‌کند.

ث - پرسش‌های جزئی‌نگر و دارای نکته

معمولاً داوطلبانی که در آزمون‌های تستی موفقتان بهتر از پس این نوع پرسش‌ها برمی‌آیند. البته نباید تصور کرد صرف تسلط بر مواد قانون و مطالب حفظی شما را در پاسخ‌گویی به این پرسش‌ها یاری می‌کند. اساساً در آزمون‌های مصاحبه‌محور جهت پذیرش دانشجوی در مقطع دکتری سؤالات حفظی طرح نمی‌شوند. تنها رمز پاسخگویی به پرسش‌های جزئی و دارای نکته مطالعه تخصصی در موضوع مورد پرسش است. مطالعه طیف گسترده‌ای از مقالات معتبر یا کتاب‌های با موضوع تخصصی در موضوعات مختلف مهم‌ترین عامل برتری شما نسبت به رقبا در پاسخ‌گویی به این قسم سؤالات است. تنها با مطالعه این منابع است که شما نکات میهم، جزئی و نیازمند مذاقه آشنا می‌شوید. به‌عنوان مثال شاید شما کاملاً با موضوع قصاص آشنا بوده و به مواد قانونی مرتبط با این موضوع احاطه داشته باشید. اما هیچ‌گاه این سؤال به ذهنتان خطور نکرده باشد که حق قصاص حقی انحلالی است یا مجموعی؟ یا حق قصاص اصالتاً متعلق به اولیای دم است یا با فوت مجنی‌علیه به آنان به ارث می‌رسد؟

توصیه‌های ویژه

معمولاً جو رقابتی بر مصاحبه‌های علمی حاکم است. بنابراین موفقیت شما نه فقط در گرو آمادگی برای آزمون، بلکه منوط به پیشی گرفتن از رقبا است. همچنین برخلاف آزمون‌های تستی ملاک مطلق برای برتری در آزمون وجود ندارد. مصاحبه‌گر یک دستگاه سنجش نیست. شما این فرصت را در اختیار دارید تا بهترین تصویر را از خود در ذهن مصاحبه‌گر ترسیم کنید. پس به فراگیری آنچه پیش‌تر گفته شد اکتفا نکنید. در ادامه چند راهکار برای هرچه بیشتر دیده‌شدن در آزمون‌های مصاحبه‌ای ارائه می‌شود.

الف - خلاقیت

باز هم برخلاف مقتضای آزمون‌های تستی، شما فرصت اعمال خلاقیت در ارائه پاسخ را در اختیار دارید. تجربیات شخصی، فیلم‌هایی که دیده‌اید و یا کتاب‌هایی که خوانده‌اید همه و همه می‌توانند پاسخ شما را به یک پاسخ ویژه تبدیل کنند. به‌عنوان مثال ممکن است مصاحبه‌گر تفاوت جرم‌شناسی مارکسیستی و جرم‌شناسی فرهنگی را مورد پرسش قرار دهد. احتمالاً شما همچون رقیبانتان شروع به توضیح شاخصه‌های هر یک از دو رویکرد خواهید کرد. حال تصور کنید به جای این روش مصاحبه‌گر را به کتاب جنایت و مکافات داستایوفسکی ارجاع دهید که به نوعی جرم‌شناسی مارکسیستی را به سخره می‌گیرد و در علت‌شناسی جرم به شاخصه‌های جرم‌شناسی فرهنگی اشاره می‌کند. بدون شک چنین پاسخی شما را نسبت به رقیبانتان متمایز خواهد کرد، هرچند آنها نیز پاسخ صحیح به پرسش داده باشند.

ب - مطالعه هدفمند و موردی برای هر آزمون

توصیه اساسی و بسیار کارآمد در خصوص آزمون‌های مصاحبه‌محور آن است که بسته به مرجع برگزاری آزمون (و بالتبع شخص مصاحبه‌گر) مطالعات خود را هدفمند کنید. شما به سادگی می‌توانید به آثار علمی منتشر شده مصاحبه‌گر دسترسی یابید. کتاب‌ها، مقالات و جزوات درسی (و اگر مصمم به قبولی در آزمون هستید آخرین رساله‌ها و پایان‌نامه‌هایی که اساتید مورد نظر به‌عنوان استاد راهنما در آن ایفای نقش نموده‌اند) را تهیه و مطالعه کنید. این امر شما را یک گام اساسی از رقیبانتان پیش می‌اندازد. مصاحبه‌گر خواسته یا ناخواسته موضوعاتی را مورد پرسش قرار می‌دهد که پیش‌تر در آن زمینه اندیشیده و یا اثری منتشر نموده است.

پ - دروس متون فقه و زبان خارجه

به‌رغم اهمیت بسیار زیاد دروس فوق در مصاحبه‌های علمی پذیرش دانشجوی در دوره دکتری، در این مجموعه بدان پرداخته‌ایم. دلیل این امر روشن است. دروس متون فقه و زبان خارجه بیش از آنکه در رده علوم قرار گیرند نوعی مهارت‌اند. درواقع شما باید در طول دوران تحصیل در دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد مهارت خود را در این دروس ارتقاء بخشید.

در بیشتر دانشگاه‌ها در خصوص دروس فوق‌الذکر به روخوانی (روان‌خوانی) و ترجمه صحیح متون فقهی و انگلیسی (و یا به پیشنهاد شما سایر زبان‌های خارجه نظیر زبان فرانسه) اکتفا می‌شود. در برخی دانشگاه‌ها علاوه بر آن در متون فقه اعراب‌گذاری صحیح و اطلاعات جنبی در خصوص موضوع، و در زبان انگلیسی مهارت شما در مکالمه (speaking-listening) نیز مورد سنجش قرار می‌گیرد. عمده منابع مورد پرسش در متون فقه کتاب‌های جواهرالکلام، شرح اللعنه، تکمله‌المنهاج و تحریرالوسیله می‌باشند. در متون حقوقی به سختی بتوان منبع خاصی را معرفی نمود اما مطالعه کتاب «and Procedure Criminal Law» تا حدود زیادی شما را برای روخوانی و ترجمه انواع متون حقوقی در زمینه حقوق جزا آماده خواهد کرد.

آیین دادرسی کیفری

کج ۱- تبصره ماده ۵ قانون حمایت از آمران به معروف و ناهیان از منکر را با عمومات و اطلاقات ق.آ.د.ک مقایسه کنید.

✓ پاسخ: تبصره ماده ۵ قانون حمایت از آمران به معروف و ناهیان از منکر: «اماکنی که بدون تجسس در معرض دید عموم قرار می‌گیرند، مانند قسمت‌های مشترک آپارتمان‌ها، هتل‌ها، بیمارستان‌ها و نیز وسایل نقلیه مشمول حریم خصوصی نیست.» نخست باید به این سؤال پاسخ داد که حریم خصوصی چیست؟ در لایحه حمایت از حریم خصوصی چنین تعریف شده است: «حریم خصوصی قلمرویی از زندگی هر شخص است که آن شخص عرفاً یا با اعلان قبلی در چارچوب قانون، انتظار دارد تا دیگران بدون رضایت وی به آن وارد نشوند یا بر آن نگاه یا نظارت نکنند و یا به اطلاعات راجع به آن دسترسی نداشته یا به آن قلمرو، وی را مورد تعرض قرار ندهند. جسم، البسه و اشیاء همراه افراد، اماکن خصوصی و منازل، محل‌های کار، اطلاعات شخصی و ارتباطات خصوصی با دیگران حریم خصوصی محسوب می‌شوند.» حریم خصوصی متضمن پنج حق است:

۱- حق خلوت و تنهایی، ۲- حق دسترسی محدود دیگران به خود، ۳- حق سرّی بودن، ۴- حق کنترل بر اطلاعات شخصی و ۵- حمایت از شخصیت و کرامت.

در لایحه حمایت از حریم خصوصی در تعریف اماکن خصوصی به‌عنوان بخشی از حریم خصوصی آمده است: «اماکن متعلق به شخص یا اشخاص خصوصی یا در تصرف آنها که ورود دیگران به آنجا یا عرفاً مجاز نیست یا مالک یا متصرف قانونی به نحو مشخص در چهارچوب قانون ورود دیگران به آن اماکن را ممنوع اعلام کرده است، همچون بخش‌های مشترک مجتمع‌های آپارتمانی.» رویکرد قانون، آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ در مورد حریم خصوصی تا حد زیادی مطابق با رویکرد لایحه حمایت از حریم خصوصی است. (این لایحه هیچ‌گاه به تصویب نرسید!) اگرچه در این قانون حریم خصوصی تعریف نشده است، محدودیت‌های در نظر گرفته شده برای ورود، تفتیش، بازرسی، شنود، کنترل و ... مرزهای حریم خصوصی در این قانون را تنظیم می‌کند.

مطابق ماده ۱۳۷ ق.آ.د.ک «تفتیش و بازرسی منازل، اماکن بسته و تعطیل و همچنین تفتیش و بازرسی اشیاء در مواردی که حسب قرائن و امارات، ظن قوی به حضور متهم یا کشف اسباب، آلات و ادله وقوع جرم در آن وجود دارد، با دستور بازپرس و با قید جهات ظن قوی در پرونده، انجام می‌شود.»

ماده ۱۴۱ ق.آ.د.ک نیز بیان می‌دارد «دستور مقام قضایی برای ورود به منازل، اماکن بسته و تعطیل، تحت هر عنوان باید موردی باشد و موضوعی که تفتیش برای آن صورت می‌گیرد، زمان، دفعات ورود، اموال، اماکن و نشانی آنها به صراحت مشخص شود...» در مورد اجازه موردی ماده ۵۵ ق.آ.د.ک نیز تأکید کرده است که «ورود به منازل، اماکن تعطیل و بسته و تفتیش آنها ... در جرایم غیرمشهود با اجازه موردی مقام قضایی است، هرچند وی اجرای تحقیقات را به‌طور کلی به ضابط ارجاع داده باشد.» همچنین به موجب ماده ۵۸ ق.آ.د.ک «ضابطان دادگستری باید هنگام ورود به منازل، اماکن بسته و تعطیل، ضمن ارائه اوراق هویت ضابط بودن خود، اصل دستور قضایی را به متصرف محل نشان دهند و مراتب را در صورت‌مجلس قید نمایند و به امضاء شخص یا اشخاص حاضر برسانند. در صورتی که این اشخاص از رؤیت امتناع کنند، مراتب در صورت‌مجلس قید می‌شود و ضابطان بازرسی را انجام می‌دهند.»

بند (ث) ماده ۴۵ ق.آ.د.ک در مقام ذکر موارد جرم مشهود بیان می‌کند: «جرم در منزل یا محل سکنای افراد اتفاق افتاده یا در حال وقوع باشد و شخص ساکن، در همان حال یا بلافاصله پس از وقوع جرم، ورود مأموران را به منزل یا محل سکنای خود درخواست کند.» مواد قانون آیین دادرسی کیفری در خصوص لزوم اخذ مجوز موردی برای ورود به منازل، اماکن بسته و تعطیل، جای تردیدی در مورد حریم خصوصی محسوب شدن این محل‌ها باقی نمی‌گذارد. ضمن اینکه صراحت ماده ۱۳۷ ق.آ.د.ک در مورد ضرورت اخذ مجوز برای بازرسی و تفتیش اشیاء، اتومبیل‌های شخصی را نیز شامل شده و در مورد حریم محسوب شدن اتومبیل نیز تردیدی نیست. ابطال بخش‌نامه‌های متعدد اعطای جواز به ضابطین برای تفتیش اتومبیل‌های شخصی بدون اخذ مجوز موردی توسط دیوان عدالت اداری نیز مؤید این مطلب است.

با این حال برخی به استناد ماده ۵۵ فوق‌الذکر احکام مربوط را منحصر به جرایم غیرمشهود دانسته و در جرایم مشهود ورود به اماکن را مجاز می‌دانند. در مقابل، برخی ذکر عبارت «جرایم غیرمشهود» در ماده ۵۵ را منحصر به واژه تفتیش دانسته و ورود به اماکن را در کلیه

موارد منوط به اخذ مجوز قضایی می‌دانند. بند ۳ ماده ۴۵ ق.آ.د.ک نیز که در جرایم مشهود، ورود به منزل را تنها متعاقب درخواست ساکن منزل مجاز دانسته قرینه‌ای بر صحت این استدلال است.

در مجموع با توجه به اطلاق سایر مواد پیش‌گفته از ق.آ.د.ک در فوق می‌توان نتیجه گرفت حریم خصوصی در این قانون گستره‌ای به مراتب وسیع‌تر از آنچه در تبصره ماده ۵ قانون حمایت از آمران به معروف و نکر شده را دربرمی‌گیرد. تضییق حریم خصوصی در قانون مذکور تا حدی که قسمت‌های مشاع آپارتمان‌ها (که ملک افراد است و قسمت‌های مشاع نیز تنها نسبت به ساکنین آپارتمان حریم محسوب نمی‌شود) قابل انتقاد است. نتیجه نامعقول این تبصره آن است که قسمت‌های مشاع آپارتمانی که همه ساکنین آن اقوام هم باشند در مقابل اشخاص ثالث حریم محسوب نشود! همچنین در مورد اتومبیل‌های شخصی عدم توجه به سابقه قضایی و تقنینی و سیر تحولات مفهوم حریم در تبصره مورد اشاره قابل توجیه نیست.

۲- لزوم یا عدم لزوم ارائه دادخواست ضرر و زیان در جرایم کلاهبرداری و سرقت را حین رسیدگی کیفری بیان نمایید.

✓ پاسخ: به موجب ماده ۱۵ ق.آ.د.ک ۹۲ «پس از آنکه متهم تحت تعقیب قرار گرفت، زیان‌دیده از جرم می‌تواند تصویر یا رونوشت مصدق تمام ادله و مدارک خود را جهت پیوست به پرونده به مرجع تعقیب تسلیم کند و تا قبل از اعلام ختم دادرسی، دادخواست ضرر و زیان خود را تسلیم دادگاه کند. مطالبه ضرر و زیان و رسیدگی به آن، مستلزم رعایت تشریفات آیین دادرسی مدنی است.» بنابراین این حکم کلی در خصوص مطالبه ضرر و زیان ناشی از جرم در محاکم کیفری ارائه دادخواست مطابق مقررات آیین دادرسی مدنی است. با این حال در برخی جرایم قانون‌گذار به صورت خاص دادرسی را مکلف به تعیین تکلیف در مورد ضرر و زیان ناشی از جرم نموده و بنابراین در این قسم از جرایم لزومی به ارائه دادخواست جداگانه و پرداخت هزینه دادرسی مستقل نیست.

در خصوص جرم کلاهبرداری در قسمت اخیر بخش اول از ماده یک قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام آمده است «... کلاهبردار محسوب و علاوه بر رد مال به صاحبش، به حبس از یک تا هفت سال و پرداخت جزای نقدی معادل مالی که اخذ کرده است محکوم می‌شود...».

همچنین در ماده ۶۶۷ ق.م.ا.ت ۷۵ در خصوص جرم سرقت آمده است «در کلیه موارد سرقت و ربودن اموال مذکور در این فصل دادگاه علاوه بر مجازات تعیین‌شده سارق یا رباینده را به رد عین و در صورت فقدان عین به رد مثل یا قیمت مال مسروقه یا ربوده شده و جبران خسارت وارده محکوم خواهد نمود.»

بنابراین در جرم سرقت و کلاهبرداری و همچنین جرایم اختلاس و حرق و تخریب و تصرف عدوانی و مزاحمت و ممانعت از حق، قاضی مکلف است ضمن رسیدگی به جرم و بدون نیاز به دادخواست مستقل، تکلیف ضرر و زیان ناشی از جرم را نیز مشخص نماید.

۳- آیا دادستان می‌تواند در راستای تعقیب کیفری و در صورت عدم وجود بزه‌دیده خاص، دادخواست مطالبه ضرر و زیان ناشی از جرم را نیز مطرح کند؟

✓ پاسخ: پاسخ به این سؤال بسیار ساده است.

دادستان کیست؟ دادستان همان مدعی‌العموم است.

ضرر و زیان ناشی از جرم چیست؟ جنبه خصوصی دعوی کیفری است که استثنائاً در دادگاه کیفری طرح می‌شود. یا به عبارت دیگر دعوی خصوصی است که به تبع ارتکاب جرم طرح می‌گردد. (ماده ۹ ق.آ.د.ک ۹۲)

دعوی ضرر و زیان یا دعوی خصوصی توسط چه کسی طرح می‌شود؟ هرگاه بزه‌دیده از جرم، جبران ضرر و زیان وارده را مطالبه کند «مدعی خصوصی» نامیده می‌شود. (ماده ۱۰ ق.آ.د.ک ۹۲)

روشن است که مدعی‌العموم نمی‌تواند همزمان به عنوان مدعی خصوصی نیز در دعوی کیفری مداخله کند. بنابراین پاسخ سؤال مطرح منفی است.

ک ۴- موضوع پرونده شخصیت را در آیین دادرسی کیفری تشریح کنید.

✓ پاسخ: شخصیت مجموعه‌ای از ویژگی‌های ظاهری و غیرظاهری رفتار یک فرد است که ثبات و جلوه بیشتری دارد و تا حدی قابل پیش‌بینی است. تشکیل پرونده شخصیت یکی از دستاوردهای جرم‌شناسی نوین در حقوق کیفری بوده و به بازگشت مجرم به اجتماع کمک می‌کند که در قوانین جزایی جدید نیز بدان اشاره شده است. هدف از تشکیل پرونده شخصیت برداشتن گامی در راه هرچه بیشتر فردی نمودن مجازات‌هاست. مفهوم و محتوای اصل فردی کردن مجازات‌ها عبارت است از: شناخت شخصیت مجرم و انطباق مجازات با شخصیت وی به منظور تأمین اهداف سزادهی، ارعابی، اصلاح مجرمین و اجرای عدالت و انصاف قضایی. پرونده شخصیت همراه با پرونده کیفری تشکیل می‌شود و شامل اطلاعاتی از وضعیت عمومی و خصوصی مجرم مانند: شرایط روانی، خانوادگی، تحصیلی و اجتماعی است و در آن جنبه‌های اجتماعی و انسانی جرم با مطالعه گذشته خانوادگی، تحصیلی، حرفه‌ای، روانی و فیزیولوژیکی مباشر آن و همچنین انگیزه ارتکاب جرم و به‌طور کلی شرایط و حالات عمومی فرد بزهکار بررسی می‌شود.

براساس ماده ۲۰۳ قانون آیین دادرسی کیفری، «در جرایمی که مجازات قانونی آنها سلب حیات، قطع عضو، حبس ابد یا تعزیر درجه چهارم و بالاتر است و همچنین در جنایات عمدی علیه تمامیت جسمانی که میزان دیه آنها ثلث دیه کامل مجنی‌علیه یا بیش از آن است، بازپرس مکلف است در حین انجام تحقیقات، دستور تشکیل پرونده شخصیت متهم را به واحد مددکاری اجتماعی صادر کند. این پرونده که به‌صورت مجزا از پرونده عمل مجرمانه تشکیل می‌شود، حاوی مطالب زیر است:

«گزارش مددکار اجتماعی درخصوص وضع مادی، خانوادگی و اجتماعی متهم. گزارش پزشکی و روان‌پزشکی»

همچنین براساس بند ج ماده ۲۷۹ این قانون، یکی از مواردی که در کیفرخواست قید می‌شود، خلاصه پرونده شخصیت یا وضعیت روانی متهم است. در ماده ۲۸۶ این قانون تأکید شده است که علاوه بر جرایم مهم که مجازات آنها اعدام، قصاص، قطع عضو یا حبس ابد است، در جرایم تعزیری درجه پنجم و ششم نیز، تشکیل پرونده شخصیت در مورد اطفال و نوجوانان توسط دادرسی یا دادگاه اطفال و نوجوانان الزامی است. تشکیل پرونده شخصیت به‌عنوان یکی از نوآوری‌های قانون آیین دادرسی کیفری ایران در سال ۹۲ مورد توجه قرار گرفت. بررسی و تحقیق پیرامون ابعاد شخصیت متهم یا محکوم‌علیه توسط شخص قاضی و عنداللزوم ضابطین دادگستری، آن هم ضمن پرونده کیفری صورت می‌گیرد؛ اما در مراحل کشف جرم، تحقیقات مقدماتی، تعقیب جرم و دادرسی به معنای خاص وجود ندارد. تشکیل پرونده شخصیت تنها در مرحله صدور حکم در جرایم تعزیری می‌تواند در تعیین حداقل و حداکثر جرم یا اعمال کیفیات مخففه و یا در مواردی که پیش‌بینی اصلاح مرتکب برای اعطای برخی امتیازات قانونی نظیر تعویق صدور حکم و تعلیق مجازات ضروری است توسط قاضی صادرکننده حکم مورد توجه قرار گیرد یا در مرحله اجرای مجازات در جرایم تعزیری در پیشنهاد تخفیف یا تغییر مجازات توسط قاضی اجرای احکام به‌کارآید. ضمن اینکه هنوز در عمل چندان به تکلیف قانونی تشکیل پرونده شخصیت در دادرسی‌ها عنایت لازم مبذول نشده و بستر و امکانات مناسب همچون اختصاص بودجه و تأمین نیروهای متخصص نیز برای امکان برداشتن این گام فراهم نشده است.

ک ۵- اگر نوجوانی ۱۶ ساله مرتکب جرم مواد مخدر مستوجب اعدام شود، رسیدگی به جرم او در کدام مرجع و به چه صورت انجام می‌شود؟

✓ پاسخ: مرجع رسیدگی به جرم این شخص را باید از حیث دادرسی و دادگاه صالح مورد بررسی قرار داد:

دادرسی صالح به تحقیق و تعقیب جرایم افراد ۱۵ تا ۱۸ سال به جز جرایم موضوع مواد ۳۰۶ (جرایم منافی عفت) و ۳۴۰ (جرایم تعزیری درجه هفت و هشت) قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ که به‌طور مستقیم در دادگاه به عمل می‌آید، دادرسی عمومی و انقلاب با عنوان «دادرسی ویژه نوجوانان» است که در معیت دادگاه اطفال و نوجوانان و در محل آن انجام وظیفه می‌نماید. (ماده ۲۸۵ ق.آ.د.ک ۹۲) بنابراین تحقیقات مقدماتی جرم نوجوان، دادرسی ویژه نوجوانان محل وقوع جرم است.

اما در مورد دادگاه نخست باید توجه داشت که جرم ارتكابی به اعتبار نوع آن در صلاحیت دادگاه انقلاب است.

(ماده ۳۰۳- به جرایم زیر در دادگاه انقلاب رسیدگی می‌شود:

الف - جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی، محاربه و افساد فی‌الارض، بغی، تبانی و اجتماع علیه جمهوری اسلامی ایران یا اقدام مسلحانه یا احراق، تخریب و اتلاف اموال به منظور مقابله با نظام.